

3/26210(оп)

Роднае слова

штомесячны навуковы і метадычны часопіс

3/2015
ISSN 0224-1860

• **Ванда Бароўка**

Францішак Багушэвіч
у беларускім літаратуразнаўчым
дыскурсе пачатку XX ст.

• **Аляксандр Булыка**

Заалагічная лексіка
ў старабеларускай
літаратурна-пісьмовай мове

• **Зінаіда Кавалевіч**

З вопыту правядзення раённага
этапу рэспубліканскай алімпіяды

• **Марыя Ганчарык**

Да 25-годдзя Дзяржаўнага музея
гісторыі тэатральнай і музычнай
культуры Рэспублікі Беларусь

Роднае слова

2015/3

(327)

сакавік

Рэдакцыйная калегія

доктар філалагічных навук А. Бельскі (намеснік)
доктар філалагічных навук М. Прыгодзіч (намеснік)
доктар педагагічных навук М. Яленскі (намеснік)
доктар мастацтвазнаўства Т. Габрусь
доктар філалагічных навук У. Гніламедаў
доктар мастацтвазнаўства В. Дадзіёмава
доктар філалагічных навук В. Іўчанкаў
доктар філалагічных навук І. Казакова
доктар гістарычных навук, доктар архітэктуры А. Лакотка
доктар філалагічных навук А. Ліс
доктар філалагічных навук А. Лукашанец
доктар філалагічных навук В. Максімовіч
доктар мастацтвазнаўства У. Мартынаў

доктар філалагічных навук А. Ненадавец
доктар філалагічных навук В. Новак
доктар культуралогіі А. Павільч
доктар педагагічных навук І. Паўлоўскі
доктар мастацтвазнаўства В. Пракапцова
доктар філалагічных навук В. Рагойша
доктар філалагічных навук І. Роўда
доктар філалагічных навук І. Саверчанка
доктар філалагічных навук В. Старычонак
кандыдат філалагічных навук М. Трус
доктар філалагічных навук М. Тычына
доктар філалагічных навук І. Чарота
доктар філалагічных навук Т. Шамякіна

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
МІНІСТЭРСТВА
АДУКАЦЫІ
РЭСПУБЛІКІ
БЕЛАРУСЬ,
ГРАМАДСКАЕ
АБ'ЯДНАННЕ
"САЮЗ
ПІСЬМЕНнікаў
БЕЛАРУСІ"

УСТАНОВА
«РЭДАКЦЫЯ ЧАСОПІСА
"РОДНАЕ СЛОВА"»

Навуковыя кансультанты

Г. Адамовіч, Р. Аладава, М. Аляхновіч,
Г. Арцыменак, А. Багданава, З. Бадзевіч,
А. Белая, Д. Дзятко, Т. Казакова,
В. Карамзаў, У. Каяла, В. Лемцігова,
Е. Лявонава, В. Ляшук,

В. Ляшчынская, А. Макарэвіч, З. Мельнікава,
П. Міхайлаў, М. Мушынскі, М. Новік,
В. Рагаўцоў, В. Русілка, У. Сенькавец,
А. Солахаў, А. Станкевіч, П. Сцяцко,
Т. Тамашэвіч, Н. Усава, Н. Шаранговіч, І. Штэйнер

Часопіс выходзіць
з 1988 года
(у 1988 – 1991,
№№ 1 – 48,
выдаваўся пад назвай
"Беларуская мова
і літаратура ў школе")

Рэдакцыйная рада

Р. Бабашка, М. Бубешка, І. Булаўкіна,
В. Давідовіч, В. Душэўская, Р. Ільіна,
Г. Залартыка, З. Камароўская, В. Кажура,

Л. Лазарчык, А. Ляшковіч, Л. Макарэвіч,
А. Марціновіч, Г. Марчук, М. Пазнякоў,
А. Панфіленка, Т. Прадзед, Л. Собаль, І. Таяноўская

Над нумарам працавалі

рэдактары:

Вольга Крукоўская (*Методыка і вопыт: 3 вопыту работы, Цікава ведаць, Настаўнік прапануе, Малады даследчык прапануе, Рыхтуемца да алімпіяды; Калі закончыўся ўрок: Кола народных святаў*),

Крысціна Пучынская (*Літаратура і час: Пачынальнікі, З архіваў часу, Літаратура ў кантэксце часу, Водсветы, Беларуская літаратура XXI стагоддзя, Віншuem з юбілеем!, Віншuem!*; *Каляндар памятных датаў і юбілейных дзён; Крыжаванка*),

Ларыса Сагановіч (*Мовы рысы непаўторныя: Віншuem з юбілеем!, 3 гісторыі мовы, Асоба ў беларускай лінгвістыцы, Скарбы мовы, Жывое слова, Слоўніца, Малады даследчык прапануе, Актуальная тэма, Прафесійная лексіка*),

Наталля Шапран (*Літаратура і час: 3 літаратурнай спадчыны; Нацыянальная і сусветная культура: Музейны квартал, Спадчына, Памяць мінуўшчыны, Лучнасць музаў, Малады даследчык прапануе*),

Галоўны рэдактар

**Зоя Іванайна
ПАДЛІПСКАЯ**

намеснік галоўнага рэдактара
адказны сакратар
пажурны рэдактар

Марыя Кныш,
Вольга Барздова,
Вольга Крукоўская,

Алесь Барыска
пэрыядычны
выдавец

ВАЙНА ЯК ТРАГЕДЫЯ НАРОДНАГА ЛЁСУ Ў ТВОРЧАСЦІ УЛАДЗІМІРА ГНІЛАМЁДАВА

Томас Ман невыпадкова пачынаў адлік часу з Першай сусветнай вайны: "...гэта гістарычная вяха, якая абазначыла канец аднаго свету і пачатак чагосьці зусім новага" [6, с. 359]. Вайна была прайграная з усіх бакоў, але яна спарадзіла вялікі духоўны рух, спарадзіла літаратуру адметнага творчага кірунку, літаратуру "страчанага пакалення", моцную антываенным пафасам, якая суіснавала ў цесным узаемадзеянні з філасофіяй і эстэтыкай авангарду.

У 1929 г., амаль адначасова, выходзяць раманы "Смерць героя" англічаніна Р. Олдынтана, "На заходнім фронце без змен" немца Э. М. Рэмарка і "Бывай, зброя" амерыканца Э. Хемінгуэя. Пазней шэраг будзе дапоўнены трылогіяй "ЗША" (1930 – 1936) амерыканца Дос Пасаса. Менавіта гэтыя тэксты наклалі адбітак на ўсю далейшую "шматколерную" антымільтарысцкую літаратуру, шмат у чым вызначыўшы яе развіццё. За выключэннем савецкай літаратуры, якая тым часам была занятая ў першую чаргу мастацкім асэнсаваннем Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 г. і адышла ад тэм і праблем заходне-еўрапейскай літаратуры. Праўда, былі і выключэнні: цыкл вершаў "Песні вайны" Я. Купалы, паэма "Цень Консула" Я. Пушчы і іншыя, дзе вайна адлюстроўвалася як нацыянальная катастрофа, як фізічнае і маральнае вынішчэнне нацыі. Артэфактам літаратуры пра Вялікую вайну можна лічыць дакументальна-мастацкія запіскі "На імперыялістычнай вайне" М. Гарэцкага. Кніга М. Гарэцкага найбліжэй стаіць да вопыту літаратуры "страчанага пакалення": дэгразацыя вайны, трагедыя індывідуальнага духу. Яна з'явілася ў беларускай культурнай прасторы як першы мастацкі летапіс вайны. Але, надрукаваны ў 1926 г., твор не атрымаў належнай ацэнкі ў крытыкаў, з цяжкасцю прабіваўся да чытацкай аўдыторыі, таму і не мог адыграць адпаведнай ролі ў развіцці нацыянальнай літаратуры.

Глыбока абавязаным перад усімі, хто загінуў на полі бою, лічыў сябе Рычард Олдынган. Англіскі пісьменнік адчуваў асабістую адказнасць і асабістую віну за ўсіх забітых на вайне, за ўсіх яе ахвяр. Да такога ж перажывання адказнасці і віны ён заклікаў кожнага чалавека паасобку. Такім жа пачуццём адказнасці ў савецкай літаратуры пазней будзе прасякнута "лейтэнанцкая проза" – асабліва "ваенная" проза Васіля Быкава.

Такой адказнасцю ўжо напрыканцы XX – пачатку XXI ст. кіруецца і сучасны беларускі пісь-

меннік Уладзімір Гніламёдаў. Адказнасцю перад памяццю свайго роду і памяццю ўсяго народа беларускага. Яго "сямейная хроніка" – унікальная з'ява ў кантэксце сучаснай беларускай прозы: "Уліс з Прускі" (2006), "Расія" (2007), "Вяртанне" (2008), "Валашкі на мяжы" (2009 – 2011), "Вайна" (2014).

Адлюстраванне вайны 1914 г. У. Гніламёдава – якасна іншы ўзровень мастацкай свядомасці, які спраўдзіўся ўжо ва ўмовах змены культурнай парадигмы. Гэта адлюстраванне гісторыі праз адчуванні народа, праз духоўную памяць роду, генную памяць. Толькі У. Гніламёдаву, як і некалі М. Прусту ў яго геніяльнай працы "У пошуках страчанага часу", разам з рэальнымі фактамі і падзеямі вельмі важна перадаць сваё адчуванне радзімы, сваё адчуванне часу, гісторыі Крэсаў Усходніх праз сукупнасць адчуванняў продкаў, землякоў-вясцоўцаў, праз сукупнасць фактаў чалавечага перажывання ўвогуле. Як і раней М. Прусту, У. Гніламёдаву цяпер невыносна цяжка, што свет, які ён адчувае, носіць у сабе, знікне, сыдзе ў нябыт разам з ім. Знікне яго Пруска, яе гісторыя, а разам з ёю знікнуць і тыя глыбінныя духоўныя каштоўнасці, носьбітамі якіх былі яго суродзічы. Адсюль вынікае і адна з галоўных задач пісьменніка: вярнуцца да сваіх каранёў, да сакральнага, адлюстраваць жыццё роднай вёскі Прускі – народнае жыццё. Жыццё "ў вайне". Менавіта "прыроднае" жыццё, небагатае на яскравыя падзеі, жыццё-сузіранне, жыццё-існаванне і было галоўным "генератарам" "духоўнага капіталу нацыі" (С. Гаранін) ва ўмовах сацыяльнага ўціску і ваеннага ліхалецця. Пісьменнік адыходзіць ад суб'ектыўнасці літаратуры "страчанага пакалення", яго тэксты набываюць рысы аб'ектываванага прозы. Больш за тое, У. Гніламёдаў дыялектычна спалучае індывідуальна-асабовае бачанне свету і калектыўна-родавае, спрадвечнае. Адсюль, дарэчы, і поліфанізм яго прозы – як адзнака маштабнага светабачання і глыбіні пранікнення ў сутнасць быцця.

Соцыум, перакананы пісьменнік, дэфармуе асобу, ператварае яе ў функцыю. Ідэя абсурднасці свету, шырока распаўсюджаная ў літаратуры "страчанага пакалення", шмат у чым вызначае і арганізацыю мастацкай прасторы рамана "Расія". "Большавізм – гэта прыпадак, які здарыўся з нашым вопытам, асляпленне..." [2, с. 480] – адзначыў Ілья Аляксандравіч Платонаў, які раней хлебам усю Бельгію карміў і быў

перакананы, што “ўласнасць на зямлі асвечана Богам!” [2, с. 413]. “Рэвалюцыя – гэта памрока, зацьменне. Як зацьменне сонца” [2, с. 512], – абагульніла назіранні Фёкла. Простая, непісьменная жанчына верыла, што “забіваючы іншага, чалавек знішчае адначасова і сябе... ахвяры вартыя сваіх катаў” [2, с. 512]. “Белыя, чырвоныя, яшчэ нейкія... Нічым яны фактычна паміж сабой не розняцца. Ваююць, ваююць, б’юцца...” [2, с. 461]. Бо “гвалт нараджае гвалт” [2, с. 512], – па-філасофску глыбакадумна адзначыў прускавец Ламака.

Да ідэі абсурднасці свету ў У. Гніламёдава далучаецца матыў страці бацькоўскага дому як дому нацыянальнага. У структуру рамана “Расія” ўводзяцца вобразы-канцэпты зямлі і дому. Насычаныя глыбокім філасофскім зместам, яны набываюць статус архетыпа нацыянальнага дому. “Зямля ўсё ж такі нешта большае, чым тыя простыя рэчывы, з якіх яна, здавалася б, складаецца...” [3, с. 29] – адзначыў пісьменнік у рамане “Вяртанне”. Цэнтр вялікай нацыянальнай прасторы – Пруська. Вёска жыла сваёй храналогіяй, дакладней, кругаваротам – сяўба, касьба, жніво. Падаецца мадэль устойлівага і згарманізаванага вясковага жыцця. Зло, увасобленае ў вобразе вайны, парушыла спрадвечны рытм, спыніла кругаворот, і вось вынік – знік разумны пачатак, свет апынуўся на мяжы апакаліпсісу. Прускаўцы вымушаны былі пакінуць свой “дом”, сваю зямлю.

Раманная прастора У. Гніламёдава, эпічна запаволена, пераклікаецца з паэтыкай класічнага эпаса з яго няспешным рухам, з адчуваннем усеагульнага адзінства. Рытм мастацкай прасторы нібыта ідэнтыфікуецца з рухам самога жыцця прыпушчанскага краю. Няспешлівасць, запаволенасць – гэта рытм жыцця-існавання Прускі і прускаўцаў, народа па сутнасці абшчыннага, які, набыўшы статус бежанцаў, рухаўся на ўсход, а “з неба на ўсё гэта сумна глядзеў месяц” [2, с. 103]. Пад пагрозай знішчэння аказалася жыццё прыроднае, якое развівалася субстанцыянальна, паза чыёй-небудзь воляй. І вось цяпер яно перарвалася. “Лявону на нейкі момант нават здалася, што яны коцяцца ў нейкае незразумелае бяздонне, якое ўсё глыбей і глыбей паглынае іх усіх разам з коньмі і возамі, з няхітрым дарожным скарбам” [2, с. 103]. “Лёс дарэшты хоча выкараніць наш народ...” – адзначыў стары Кірыла. “Не спрыяе нам лёс” [2, с. 103], – падтрымаў яго і маладзейшы прускавец Трафім. Гэта галасы “стомленага” народа. Прускаўцы, па логіцы развіцця мастацкай думкі, сталі ахвярамі лёсу-наканавання. “Вайна – гэта чыясыці забава, нейкі вялікі падман, змова сатанінскіх сіл, пра якую ніхто не ведае, але яна, змова гэтая, існуе...” [2, с. 349].

“Увесь свет ахапіла вайна... Гэта за грахі нашы!” [2, с. 100 – 101] (вылучана мною. – В. Л.). Вельмі характэрны момант. Народ быў далёкі ад палітыкі, ад бунтоўнасці, ад абвінавачванняў кайзераўскай улады. Ён выкупляў свае грахі. Годна выкупляў. Такі адзін з парадоксаў народнай свядомасці пачатку ХХ ст. Пісьменнік тут ставіць найважнейшае для асэнсавання нацыянальнай ідэнтычнасці пытанне. Пытанне ўнутранай нескаронасці простых людзей.

Вяскоўцаў страшыла дарога, яны адмаўлялі само слова “бежанец”, бо “бежанцы мы, уцекачы, значыць” [2, с. 93]. Людзі адрываліся не толькі ад звыклага ладу жыцця, роднай зямлі, роднага парога, але і ад магіл продкаў:

Крыж трэба паставіць, – сказала Марыля.
– Які крыж?

– На могілках. Каб назад вярнуцца! Калі крыж будзе стаяць, дык цягнуць сюды будзе! <...>

– Зямлі з сабой трэба ўзяць – жменьку хаця б. Людзі так робяць...” [2, с. 95 – 96] – нагадаў Кірыла.

У тэкст уводзіцца вобраз-канцэпт дарогі. Метафарычнай сутнасцю ён выходзіць за межы аднаго індывідуальнага лёсу, закранае і іншыя “ўзроўні”, больш агульныя. Дарога, па якой выбраліся прускаўцы ў бежанства, сімвалізуе рух усяго беларускага народа ў яго гістарычным прадвызначэнні. Запаволенасць руху бежанцаў – запаволенасць руху самой беларускай гісторыі.

Узнікае трагічная бязмежная быццёвая прастора, пасярод якой рухаюцца прускаўцы, рухаецца ўвесь народ беларускі. У невядомасць, у залежнасць, ад самага пачатку. Усё далей ад свайго прыроднага ці першароднага “я”. “Ехалі... паціху калдыбаліся... Спусціліся са стромкай Бабіцкай гары... Мінулі Ліпну, Мікалаева, праехалі Замасты... Рухаліся марудна” [2, с. 97 – 98]. Так напісаў У. Гніламёдаў у рамане “Расія”. Яшчэ больш выразная паралель акрэслена ў рамане “Валошкі на мяжы”: “Наперадзе і ззаду, даганяючы Лявона, скрыпелі чыесыці калёсы... Ён ведаў і любіў гэты спрадвечны скрып колаў на прасёлачных дарогах, рух як нейкую ўсюдыісную галоўную прыкмету жыцця, як напамінак, што побач такія ж, як і ты, людзі, аб’яднаныя адной сялянскай доляй” [4, с. 9]. Спрадвечны запаволены рух беларусаў – і ёсць іх доля, прадвызначаная самім Творцам.

Прыкметы эпопеі бачыў В. Бялінскі ў раскрыцці духу народа. У цэнтры эпопейнага па маштабах адлюстравання У. Гніламёдаў “паставіў” дух “стомленага народа”, якому “надакучыла думаць пра будучыню, ён даўно ўжо адвык ад гэтага занятку. Проста – жыў, па інерцыі” [2, с. 205]. Але разам з тым менавіта гэты народ умеў выжываць ва ўмовах, у якіх і “звер не можа” [2, с. 101].

Уладзіміру Гніламёдаву як раманісту XXI ст. удалося глыбока спасцігнуць драматычную сутнасць сацыяльных, духоўных перамен першых дзесяцігоддзяў XX ст., маштабна адлюстравачь унутраную драму беларускага народа, які ў дадатак да вайны 1914 г., бежанства і рэвалюцыі 1917 г. павінен быў прайсці і праз польскі ўдзіск, калі большавікі аддалі Польшчы заходнюю частку Беларусі.

Заслуга У. Гніламёдава яшчэ і ў тым, што ён імкнецца адшукаць анталагічныя адзнакі адзінства беларусаў і рускіх. Ён сінтэзуе “хоры” галасоў двух славянскіх народаў, вывяляючы пры гэтым і іх карані.

З аднаго боку – нашчадкі старажытнага племені: “прусаў, яввягаў, велетаў”, мужага і ваяўнічага народа, які прыйшоў з-пад Карпат. З другога – “далёкія нашчадкі беглых разінцаў і пугачоўцаў” [2, с. 124]. Апынуўшыся ў глухой патрыярхальнай расійскай вёсцы, прускаўцы ўбачылі, што і там жыццё “цякло марудна і аднастайна” [2, с. 123]. “У нас жыццё вялае, – адзначыў Лявон, – але і тут яно не надта паспешлівае. Таксама як бы хто стрымлівае яго... Але сіла жыцця такая, як гэтая трава, што прабіваецца дзе толькі можна, каб сцвердзіць сябе, умацавацца, закрасаваць...” [2, с. 183]. Узнікае ідэя духоўнай моцы агульнага славянскага свету. І агульнасці трагічнага лёсу славянскіх народаў.

Годны прадстаўнік свайго народа – Лявон Кужаль, сольны голас якога выразна гучыць у тэксте “Хронікі”. Навакольныя ўмовы, зразумела, удзельнічаюць у фарміраванні ўнутранага “я” Лявона, але яго духоўная сутнасць падпарадкоўваецца ў большай ступені роду, прыроднай існасці. Ён дбае пра мінуўшчыну, продкаў, бо для яго гэта не толькі гісторыя, але і Бацькаўшчына. “Пра сваё забываць не варта. Гэта – бацькаўшчына!” [3, с. 264], Бацькаўшчына – як неад’емная частка вялікага нацыянальнага дому. У Гніламёдаў, такім чынам, пацвярджае ідэю Г. Гачава, што “нацыянальны свет расце адразу з розных канцоў: і з зямлі, і з неба, з мінулага (паходжанні), і спераду – з мэты, прызвання, якое змяшчаецца ў мары, ідэалах, у клічу-памкненні наперад” [1, с. 161].

Па анталагічнай сутнасці Лявон Кужаль стаіць упоравень з коласаўскім Міхалам і мележаўскім Васілём Дзятлікам. Менавіта стаўленне да зямлі вызначае характар і сацыяльную пазіцыю гэтых герояў. Лявон хацеў жыць, як некалі ладзіў жыццё дзед Кірыла: «Той жыў як чалавек і адначасова быццам як дрэва, спалучыўшыся ў адно цэлае з зямлёй і з усім прыродным улоннем... “Вось каб і мне так! А што? Можна, гэта і ёсць выйсце! І я буду мацней за ўсіх вас – і збуічаў, і санацыю, і камуністаў, і самога Пілсудскага!...”» [3, с. 386]. Логіка развіцця вобраза Лявона Кужа-

ля сцвярджае неабходнасць самабытнага ўдзелу чалавека ў стваральным жыцці.

Прызыў у царскую армію, на вайну, Лявон успрыняў як чарговае наканаванне лёсу: “Вайна патрабуе ахвяр, як вогнішча – дроў. Значыць трэба ісці насустрач лёсу – яго не абмінеш” [2, с. 246].

Пісьменнік не шкадуе адмоўных фарбаў, адлюстроўваючы царскую армію Першай сусветнай вайны. Як не шкадавалі іх у свой час пісьменнікі “страчанага пакалення”. Запазычыўшы барбюсаўскую метафару факта, яны ўспрымалі вайну як несупынную вулканічную лаву смерці, крыві і разбурэння. Адсюль – іх страшэнны адчай, крык душы. Адсюль і найвялікшы пафас адмаўлення. У. Гніламёдаў у перадачы “вобраза” вайны вельмі блізка стаіць да вопыту літаратуры “страчанага пакалення”. Пераемнасць традыцый тут відавочная.

Эрнэст Хемінгуэй драму свету бачыў найперш у страце рамантыкі жыцця, у страце індывідуальнага “я”, у нівеліроўцы – праз вайну! – гэтага “я” да ступені “нішто”.

Аўтар “Расіі” таксама сведчыць, што людзей ператваралі ў безгалосых аўтаматаў ужо ў вучэбным палку. Жыццё чалавека тут не мела аніякай каштоўнасці. “Памерці за радзіму на полі брані – што можа быць прыгажэй, гаспада” [2, с. 253], – пафасна ўнушаў навабранцам армейскі палкоўнік. Неўзабаве Лявон адчуў, што ён таксама становіцца паслухмяным аўтаматам, выканаўцам чужой волі. Ён прыходзіць да высновы, што “армія – ды яшчэ ў час вайны – суцэльны здзек над чалавекам” [2, с. 251].

Вайна з цяжкасцю ўваходзіла ў свядомасць Лявона: “гукі стрэлаў праціналі густы туман, упіваліся ў вушы і дзейнічалі на нервы” [2, с. 256]. Яму здавалася, што нібыта сама зямля “глуха стагнала”, яму “хацелася як мага шчыльней уціснуцца ў зямлю, забіцца ў нейкую шчыліну” [2, с. 256]. Яму, селяніну па сутнасці, гэта значыць стваральніку жыцця, цяжка станавіцца разбуральнікам, забойцам. Герой не адчуваў ніякай асабістай нянавісці да ворага. Ён закалоў свайго першага “рыжага доўгага немца” толькі таму, што “не я б яго, дык ён бы мяне. Усё проста, і ўсё складана...” [2, с. 270].

Як засведчыла еўрапейская літаратура пра Першую сусветную вайну, працэс пераўтварэння чалавека ў салдата-забойцу, выканаўцу чужой злой волі, заўсёды быў пакутліва-супярэчлівым, трагічным. Чалавек не вытрымліваў неймаверна цяжкага псіхалагічнага ўціску вайны. Нават тыя, што выжылі фізічна, духоўна паміралі.

Лявон Кужаль – таксама ахвяра вайны. Назіраючы за тым, як “рускія салдаты мясілі нямецкія аковы, а нямецкія – варушылі зямлю па гэты бок”, герой адчуваў, як яго “даймала не столькі фізічная,

колькі нейкая больш глыбокая, нутраная стомленасць, якая напаяняла чалавека нерухомасцю і раўнадушыям да ўсяго навакольнага” [2, с. 271]. Лявон становіцца інакшым, адрозным ад сябе ранейшага, “штосьці ў ім моцна пахіснулася. Узмацніўся скепсіс, прыгнечанасць. Жыццё здавалася суцэльным ланцюгом драм і трагедый” [2, с. 306].

Перадаючы атмасферу страты старых ідэалаў, Э. Хемінгуэй часоў Першай сусветнай вайны сцвярджаў, што вайна забівае кожнага, і шукаў альтэрнатыву непазбежнасці, пакуль нарэшце зразумеў, што толькі каханне да жанчыны выратуе душу чалавека (“Бывай, зброя”). Герой У. Гніламёдава на вайне ратуецца іншым – памяццю пра Бацькаўшчыну, адчуваннем земляробчай працы. Бо і ў акопах Лявону снілася Пруська: “Як бы мы ўсе разам выйшлі ў поле жаць жыта. Нават чуў пах прускаўскага палыну...” [2, с. 266]

Палітыка, а тым больш палітыканства, не цікавіла Лявона: “Відаць, я лішні сярод тых, хто будзе новы свет. Мне трэба заставацца ў старым. Па-новаму я ўжо не патраплю...” [2, с. 595]. Ды і ўвогуле, “нашто селяніну палітыка, калі хапае зямлі? Вырасціў што – прадаў” [3, с. 108]. Герой упарта імкнецца адстаяць унутраную свабоду, свабоду ад рэвалюцыі, ідэалогіі і палітыкі, ад усіх злых сіл, якія актывізаваліся ў час міжваеннага ліхалецця. “Чаго ж яны ад мяне хочуць?.. Чаго ім ад мяне трэба?” [3, с. 233] – дзівіўся Лявон, з усіх сіл баронячы свой суверэнітэт.

Лявон 1920 – 1930-х гг. – сцвярдженне ідэі захавання ўнутранага “я” беларуса, яго нацыянальнага дому, захавання пераемнасці духоўнага ладу жыцця. Лявон 1940-х гг. – гэта ўжо матыў страчанасці спрадвечных духоўных сувязей паміж людзьмі, паміж чалавекам і “домам”. Трагедыя яго ў тым, што ён становіцца апошнім з магікан сялянскага роду Кужалаяў.

Першая сусветная вайна – складаны этап у выпрабаванні прускаўцаў. Услед за ёю зло ў тэкстах пісьменніка набудзе іншыя абліччы: Кастрычніцкая рэвалюцыя, бальшавіцкі тэрор, уціск Рэчы Паспалітай. “Стомлены” ад сацыяльнага ўціску народ павінен будзе зноў і зноў адстойваць сваю нацыянальную адметнасць і неўміручасць.

Уладзімір Гніламёдаў напружана шукае суровую праўду нацыянальнага быцця, яго духоўны базіс. Творчая інтуіцыя аўтара, угрунтаваная еўрапейскім літаратурным і гісторыка-культурным вопытам, дазволіла яму па-новаму асэнсаваць складанасці развіцця нацыянальнай свядомасці, спасцігнуць вайну як духоўную трагедыю народа, падсвятціць яе маральныя наступствы. “Тэма вайны, – адзначае пісьменнік, маючы на ўвазе галоўным чынам Вялікую Айчынную вайну, – з’ява феноменальная, разлічаная на будучыню. Вайна не становіцца і не павінна становіцца гісторыяй – каб не было надалей, як учора... Тэма невычэрпная. Ды не зняўшы шапку перад народам-пакутнікам, не будзе нашчадак паўна-вартасным чалавекам” [5, с. 8].

Спіс літаратуры

1. Гачев, Г. Национальные образы мира / Г. Гачев // Вопросы литературы. – 1987. – № 10.
2. Гніламёдаў, У. В. Расія : раман / У. Гніламёдаў. – Мінск : Маст. літ., 2007. – 672 с.
3. Гніламёдаў, У. В. Вяртанне : раман / У. Гніламёдаў. – Мінск : Маст. літ., 2008. – 429 с.
4. Гніламёдаў, У. В. Валожкі на мяжы : раман / У. Гніламёдаў // Польшча. – 2009. – № 8.
5. Круты стол на тэму “Вялікая айчынная вайна ў літаратуры: учора, сёння, заўтра” // ЛіМ. – 2013. – 3 мая.
6. Манн, Т. Художник и общество / Т. Манн // Называть вещи своими именами : Программные выступления мастеров западноевропейской литературы XX века. – М., 1986.

Валянціна ЛОКУН,
кандыдат філалагічных навук.

КАЛЯНДАР ПАМЯТНЫХ ДАТАЎ І ЮБІЛЕЙНЫХ ДЗЕН на 2015 год

МАЙ

1 мая – 430 гадоў з дня нараджэння Сафіі Слуцкай (1585 – 1612), рэлігійнага дзеяча, беларускай праваслаўнай святой

120 гадоў з дня нараджэння Уладзіслава Паўлюкоўскага (1895 – 1955), паэта, перакладчыка, этнографа, мастака

85 гадоў з дня нараджэння Алеся Петрашкевіча (1930 – 2012), празаіка, драматурга, публіцыста, кінасцэнарыста, заслужанага работніка культуры Беларусі

70 гадоў з дня нараджэння Ганны Пячонкінай, харавога дырыжора, педагога, заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі

60 гадоў з дня нараджэння Таццяны Валынец, мовознаўцы

2 мая – 75 гадоў з дня нараджэння Сяргея Любчука, дзеяча самадзейнага мастацтва, кампазітара, заслужанага работніка культуры Беларусі

3 мая – 70 гадоў з дня нараджэння Валянціны Ляховіч, мастачкі

5 мая – 190 гадоў з дня нараджэння Фадзея Гарэцкага (1825 – 1868), жывапісца

6 мая – 110 гадоў з дня нараджэння Юркі Гаўрука (1905 – 1979), перакладчыка, паэта, крытыка

80 гадоў з дня нараджэння Навума Цыпіса (1935 – 2014), празаіка, публіцыста

75 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Ліпскага, празаіка, публіцыста, грамадскага дзеяча

Працяг на с. 39, 56, 63.